

CZU: 373.2.06

DOI: 10.46727/c.17-18-05-2024.p93-100

ACTUALITATEA FUNCȚIONALĂ A ADAPTĂRII COPILOR
LA MEDIUL ȘCOLAR

THE FUNCTIONAL CURRENTNESS OF THE ADAPTATION OF
CHILDREN TO THE SCHOOL ENVIRONMENT

PASCARI Valentina, doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
Centrul de Formare Continuă și Leadership
ORCID: 0000-0003-4802-5568
valentinapascari@mail.ru

Rezumat: În articol este abordată problema privind adaptarea copiilor la mediul școlar din perspectiva acestui proces și a caracteristicilor copiilor la debutul școlar. Esența conținutului este dată de noțiunea de „adaptare școlară”, ca o abordare actualizată, în vederea adaptării fără dificultate a copiilor la noul mediu școlar. Pentru a proiecta unele soluții în acest sens, abordarea respectivă își propune să evidențieze unele specificități ale procesului adaptării și caracteristici ale copiilor la debutul școlar. Se evidențiază ideea că învățătorul să valorifice strategii, adaptate particularităților psihoindividuale ale elevilor, care să asigure adaptare mai ușoară a acestora la mediul școlar. Așadar, în fața școlii se ridică o problemă majoră, care necesită o atenție deosebită, fiind alimentată teoretic și metodologic, să constituie piatra de încercare a calității procesului de adaptare a copiilor la noul mediu școlar și calitatea procesului educațional.

Cuvinte-cheie: adaptare, adaptare școlară, adaptare fiziologică, adaptare psihologică, adaptare socială, debut școlar, acomodare, asimilare, mediu școlar.

Abstract: The article addresses the problem of children's adaptation to the school environment from the perspective of this process and the characteristics of children at the beginning of school. The essence of the content is given by the notion of "school adaptation", as an updated approach, in order to adapt children without difficulty to the new school environment. In order to design some solutions in this regard, that approach aims to highlight some specificities of the adaptation process and characteristics of children at the beginning of school. The idea is highlighted that the teacher should capitalize on strategies, adapted to the psycho-individual peculiarities of the students, which ensure their easier adaptation to the school environment. Therefore, a major problem arises before the school, which requires special attention, being fed theoretically and methodologically, to constitute the touchstone of the quality of the process of children's adaptation to the new school environment and the quality of the educational process.

Keywords: *adaptation, school adaptation, physiological adaptation, psychological adaptation, social adaptation, school debut, accommodation, assimilation, school environment.*

Introducere

Trecerea copilului din instituția preșcolară în clasa I-a, aduce totodată mari schimbări în viața acestuia. Ca urmare, debutul școlar schimbă total modul de viață al copilului, fapt care implică modificări în ritmul de viață a copilului, în activitățile zi de zi. Jocul, care a avut până acum o poziție dominantă, se plasează pe planul secund, oferind locul activității de învățare, deși acest proces nu se produce peste noapte. Cu toate acestea, copilul este pus în situația să adopte în mod inconștient noi modele de comportament, deoarece unele dintre structurile de reacție anterioare nu mai funcționează în noul mediu la fel de eficient ca în etapa anterioară. Aceste modificări pot exercita o presiune excesivă asupra stării psihice și întregului organism al copilului și, astfel, pot influența sănătatea acestuia.

Concept și metodologie

Adaptarea școlară a fost și continuă să fie un subiect de cercetare din considerentele importanței pe care o are acest fenomen în viața copilului, în procesul de învățare în școală. Mai mulți cercetători și-au orientat studiile spre acest fenomen, astfel, constatăm variate moduri de examinare a adaptării, datorită caracterului de modificare permanentă a copilului, precum și a procesului de învățare în care este antrenat acesta. Din această perspectivă, argumentele teoretice, epistemice, dar și cele empirice aduse în atenția celor interesați în problema vizată, sunt de o potrivă de natură pedagogică, psihologică, biologică, dar și socială.

În acest cadru de referință, *adaptarea* este definită ca ansamblu de procese și activități prin care se trece de la un echilibru mai puțin stabil, între organism și mediu, la un echilibru mai stabil. Corelat cu acesta este conceptul de *adaptabilitate care implică* capacitatea organismelor vii de a realiza reacții de răspuns care să le mărească șansele de supraviețuire în condițiile schimbătoare ale mediului. Adaptabilitatea este dezvoltată maxim la om, care nu numai că se conformează cerințelor mediului, ci îl și modifică, transformându-l în concordanță cu necesitățile sale [4, p. 24].

Din punct de vedere fiziologic adaptarea este o calitate de bază a organismului uman, care presupune ajustarea morfologică și fiziologică a caracteristicilor organismului la schimbările de mediu. În aspect fiziologic *adaptarea* implică acomodarea omului la condițiile constante și fluctuante ale mediului fizic, precum și la schimbările ce se produc în organism. Mecanismele de adaptare, dezvoltate ca urmare a evoluției, asigură posibilitatea existenței organismului în condițiile mediului care se află în continuă schimbare.

Valorificând rezultatele mai multor cercetări, putem evidenția că *adaptarea biologică* indică faptul că cea mai mare parte a evoluției genomului uman se datorează adaptării, prin care organismele se schimbă, pentru a se potrivi mai bine mediului înconjurător [1, pp. 438-44]. Pe de altă parte, *adaptarea psihologică* presupune acomodarea omului (cu propriile nevoi, motive și interese) ca să coexiste în societate, în conformitate cu cerințele acestei societăți. Adaptarea psihologică se realizează prin asimilarea normelor și a valorilor acestei societăți. Caracteristicile principale ale adaptării psihologice se definesc prin interacțiunea omului cu oamenii ce-l înconjoară și poziția lui activă [2, p. 236].

O preocupare pentru definirea conceptului de adaptare o are J. Piaget, care examinează adaptarea în contextul dezvoltării în ontogeneză. În viziunea autorului, adaptarea asigură echilibrul dintre influențele organismului asupra mediului și invers, acțiunile reciproce între subiect și obiect. În examinarea acestui concept, autorul pornește de la supoziția că echilibrul dintre organism și mediu reprezintă un punct de început și, totodată, scopul final al dezvoltării. În cazul când acest echilibru se încalcă, apare activismul, orientat spre restabilirea lui, de aici rezultă dezvoltarea. Pentru a restabili echilibrul complet este necesară adaptarea, pe care cercetătorul o identifică cu inteligența. Astfel, adaptarea determină echilibrul dintre procesele de *asimilare și acomodare*. Sursa dezvoltării inteligenței este activismul subiectului, unitatea de analiză este acțiunea [5, p. 67].

Asimilarea presupune încadrarea informației noi în schemele existente, suficiente pentru înțelegere. *Acomodare*, subliniază autorul, constituie schimbările cardinale în cadrul schemelor, care încă nu sunt suficient de ajustate la noile condiții (de exemplu – imitarea acțiunilor, anterior necunoscute) [ibidem, p. 68]. Astfel, procesul de *adaptare reprezintă o totalitate de procese multidireționale de acomodare și asimilare*, care sunt strâns legate și se condiționează reciproc.

O dovadă certă privind înțelegerea adaptării este poziția despre inegalitatea conceptelor de „adaptare“ și „conformitate“. Comportamentul conformist, reprezintă doar una dintre strategiile adaptării. Adaptarea persoanei poate avea un caracter nonconformist și *creativ*, în timp ce comportamentul conformist, în unele situații, poate fi inadecvat, care conduce spre formarea unor astfel de trăsături de personalitate, care fac imposibilă adaptarea flexibilă. Ralierea pe termen lung la strategiile conformiste de adaptare poate determina formarea predilecției individului de a comite erori sistematice în comportament (încălcări ale normelor, așteptări, comportament-șablon), precum și crearea unor noi situații problematice de adaptare, pentru care el nu are nici abilități de adaptare, și nici mecanisme de acțiune [6, p. 19].

Prin urmare, adaptarea copiilor din ciclul primar (cl. I-a) la noul mediu de învățământ obligatoriu trebuie să includă un *component de dezvoltare a abilităților creative* ale elevilor. Raportul dintre acțiunile de învățare reproductivă și productivă din cadrul activității de învățare la școlarii mici este determinată de abordarea creativă a învățătorului. Ceea ce contează este faptul că în cadrul *adaptării active* la elevi se formează *reglarea conștientă* a comportamentului, acesta tot mai mult controlează și direcționează, atât acomodarea, cât și asimilarea activă. Prin urmare, adaptarea copilului la mediul din școală implică o confruntare cu unele elemente ale mediului, dar totodată și relaționarea activă cu aceste elemente.

Pe aceeași linie de analiză, unii cercetători examinează adaptarea ca pe o etapă de *ascensiune a personalității spre maturitatea socială*. Adaptarea, implică însușirea normelor și a procedurilor de comportament acceptate de către pedagogi, în condițiile de relaționare cu alți copii sau adulți. În combinație cu *individualizarea* și *integralitatea*, adaptarea asigură trecerea cu succes a copilului la o nouă etapă de educație – la școală și, respectiv, la o altă etapă de dezvoltare a personalității [7, pp. 15-29]. Astfel, *avantajele conceptului de adaptare* constau în faptul că poate fi valorificată în examinarea *schimbărilor* ce se produc la diferite etape de dezvoltare a copilului, *trecerii lui de la un mediu social de dezvoltare la altul, inclusiv trecerii de la treapta preșcolară la școlară mică*.

Totodată, trebuie să menționăm că *debutul școlar* constituie una dintre cele mai dificile perioade din viața copilului, nu doar în sens *social, psihologic*, dar și în plan *fiziologic*. Se schimbă întreaga viață a copilului – noi relații, alte condiții de viață, un nou tip de activitate, noi exigențe etc. Caracterul tensionat al acestei perioade este determinat, în primul rând, de faptul că școala din primele zile înaintea în fața elevului o serie de sarcini care nu au legătură cu experiența anterioară, înaintea cerințe de mobilizare maximă a rezervelor intelectuale, emoționale, fizice. Gradul ridicat de funcționalitate încordată a organismului elevului clasei I-a este determinat de faptul că încărcătura intelectuală și emoțională este însoțită de o perioadă lungă de încordare statică, ce ține de o anumită poziție de activitate în clasă.

Mai mult decât atât, sarcina statică pentru copiii de 6-7 ani este obositoare, deoarece, păstrând aceeași poziție, de exemplu, în timpul scrisului, este necesar încordarea o perioadă mai mare a mușchilor spatelui, care nu sunt încă suficienți de dezvoltați la această vârstă. Însuși procesul de scriere (mai ales cel continuu) este însoțit de o încordare statică de durată a mușchilor mâinii.

Debutul școlar mai implică în sine și modificări deosebite ale mediului, diverse circumstanțe sociale de dezvoltare. Astfel, venind într-un mediu nou de învățământ, copilul se confruntă cu probleme de adaptare. Între treapta preșcolară și școlară mică

sunt diferențe semnificative privind condițiile generale de organizare a activității copiilor. Noul program al zilei, reducerea timpului de somn și de odihnă, provoacă la copii supraoboseala, diminuarea bruscă a capacității de muncă și a funcțiilor cognitive. Realizarea cerințelor învățătorului necesită un nivel ridicat al comportamentului voluntar și al activității intelectuale, conținutul materialului nu întotdeauna prezintă interes pentru copil, ca urmare, se produce scăderea nivelului motivației de învățare și cognitivă.

Tot în această arie de idei putem menționa afirmațiile unor cercetători care observă, că unul din *factorii* importanți ce influențează adaptarea copilului la activitatea de învățare din școală este *mediul de învățământ*, până la școală, în special – frecventarea sau nefrecventarea instituției preșcolare. În acest sens, frecventarea de către copii a instituției preșcolare se răsfrânge benefic asupra adaptării sociale a acestora, în deosebi în domeniul relaționării cu colegii [8, pp. 8-15]. Deci, această experiență facilitează adaptarea socială, motivațională și emoțională a copilului.

Totodată, practicile negative de adaptare la școală a unor copii sunt determinate de *tactica stresantă* de influențe pedagogice, *intensificarea excesivă* a procesului de învățare, strategiile educaționale *inadecvate* *posibilităților de vârstă* și funcționale ale copiilor, organizarea *nerațională* a procesului de învățare. Toate acestea influențează negativ procesul de adaptare a copiilor la școlară.

Cu referire la *reușita adaptării*, cercetătorii o abordează diferit. În urma unor investigații s-a ajuns la concluzia că unul dintre criteriile importante de evaluare a succesului de explorare a noii circumstanțe sociale de dezvoltare este *prețul adaptării*. Acest termen a fost introdus în scopul identificării pierderilor resurselor funcționale ale organismului (biologice, fiziologice, psihologice etc.) și gradul de tensiune a mecanismelor reglatorii pentru acomodarea la noile condiții. Astfel, *prețul adaptării* poate fi diferit, în funcție de *efortul* depus de către copil în procesul adaptării [9, pp. 248-256].

Așadar, creșterea volumului de informații și a *efortului* intelectual poate provoca la copil diverse stări de stres, și respectiv, apariția unor procese patologice. În același timp, posibilitățile psihologice ale organismului, pe de o parte, pot compensa reacțiile fiziologice de adaptare, pe de altă parte, creează condiții optime, pe fondalul cărora reacțiile fiziologice se vor realiza eficient. Ca urmare, este important să ținem cont de faptul că activitatea intelectuală deseori înaintează cerințe diametral opuse față de manifestările de comportare ale copilului, decât cele care asigură stabilitatea proceselor fiziologice.

De asemenea, trebuie să menționăm și faptul că cele mai frecvente *probleme* în procesul de adaptare a școlarului din clasa I-a țin de anxietate, de somn și surmenaj.

Rezultatele observărilor demonstrează că anxietatea are efecte negative asupra activității de învățare a școlarului mic. Influențele anxietății asupra activității copilului se remediază prin intermediul comunicării pedagogice, crearea de către învățător a atmosferei favorabile în clasă.

Anxietatea, pe de o parte, este o formațiune personală, care se menține pe o perioadă de timp, suficient de lungă, are forme constante de manifestare, pe de altă parte, se caracterizează printr-o dominantă compensatorie de protecție. Fiind o formațiune psihologică, anxietatea, constituie o structură complexă, care include aspectul cognitiv, emoțional și operațional. La baza apariției anxietății stă satisfacerea insuficientă a necesităților de vârstă ale copilului, care capătă un caracter hipertrofic [3, pp. 3-7]. Prin urmare, anxietatea școlarului mic ține de mediul de învățare și reprezintă o manifestare a stării emoționale a acestora care, deseori, se exprimă printr-un sentiment de nesiguranță, prin neliniște, prin neîncrederea în sine etc.

Așadar, pe baza considerațiilor invocate, am constatat că unul din mecanismele cheie ce impulsionează succesul adaptării copilului la activitatea de învățare îl constituie *motivația* acestora pentru învățare. Rezultatele observării demonstrează că formarea motivației față de învățare începe până la debutul școlar (din grădiniță). Cu toate acestea, învățarea școlară poate influența motivația, intensificând sau diminuând interesul față de învățare.

Referindu-ne la motivație, trebuie să remarcăm că aceasta este determinată de o serie de factori specifici acestei activități, fiind condiționați de: sistemul de învățământ; organizarea procesului de învățare; particularitățile elevilor; competențele învățătorului. Motivația învățării are caracter sistemic, definitoriu fiind *direcționarea, stabilitatea și dinamismul*. Odată cu vârsta, se produce dezvoltarea interacțiunii dintre motive și necesități, se schimbă dominantă necesităților și ierarhizarea acestora. Totodată, motivele nu trebuie abordate pur și simplu ca o schimbare a atitudinii față de învățare, dar și din perspectiva extinderii structurii sferei motivaționale. Astfel, se observă o legătură dintre tendințele motivaționale pozitive și nivelul înalt de dezvoltare cognitivă a elevului, și invers.

Ca tactică de motivare a copiilor în procesul adaptării școlare, învățătorul poate valorifica mai mulți factori, cum ar fi: anularea *notării* și a *constrângerilor*; stilul *democratic* de comunicare; crearea situațiilor de a *alege*; *valorizarea personală*; stil de *comunicare creativ și productiv* etc.

În felul acesta, formarea identității școlarului mic depinde în mare parte de *capacitatea* cadrului didactic de a ajuta copilul să se *adapteze* la activitatea de învățare. În acest sens, personalitatea învățătorului, ca factor central de potențare adaptivă a școlarului mic, se referă la faptul că, prin specificul profesiei, este demonstrat însuși

potențialul său convertit în „stil didactic pozitiv”. Printr-un efort adaptiv continuu, învățătorul trebuie să abordeze un stil didactic prin care să-și manifeste originalitatea, să utilizeze strategii preferențiale, adaptate particularităților psihoindividuale ale elevilor, să desfășoare o activitate nuanțată în clasă, care să inducă comportamente variate de învățare și să contribuie la modelarea stilurilor de muncă intelectuală ale elevilor.

Sintetizând, putem evidenția ca relevante următoarele *concluzii*:

- Adaptarea școlară presupune modificarea, reglarea, ajustarea procesului educațional în funcție de potențialul și capacitățile psihoindividuale ale copiilor;
- Adaptarea copilului la mediul școlar constituie un proces sistemic, în vederea formării unor noi însușiri la toate etapele de activitate vitală a organismului, astfel asigurând acomodarea în condiții noi concrete;
- Eficiența adaptării școlare depinde de factori interni (biopsihologici) și externi (sociali), de gradul și natura interacțiunii acestora, care influențează formarea identității școlarului mic;
- Învățătorul trebuie să abordeze un stil didactic prin care să utilizeze strategii preferențiale, adaptate particularităților psihoindividuale ale elevilor, să desfășoare o activitate în clasă, care să inducă comportamente variate de învățare și să contribuie la modelarea stilurilor de muncă intelectuală ale elevilor.

Bibliografie

1. CAI, J. Author Notes PGEToolbox: A Matlab Toolbox for Population Genetics and Evolution Journal of Heredity, Volume 99, Issue 4, July-August 2008, pp. 438-440. <https://doi.org/10.1093/jhered/esm127>.
2. Dicționar de psihologie. București: Editura Humanitas, 2006, 887 p. ISBN 973-501-164-6.
3. LOSÎI, E., RACU, I. Anxietatea școlară la preadolescenți. În: Revista Psihologie, nr. 3, 2011, pp. 3-7. ISBN 1857-2502/ISSNE 2537-6276.
4. POPESC-NEVEANU, P. Dicționar de psihologie. București: Albatros, 1987, 784 p.
5. PIAGET, J. Structuralismul. București: Editura Științifică, 1973, 166 p.
6. НАЛЧАЖЯН, А. А. Социально-психическая адаптация личности: механизмы и стратегии. 2-е изд. Москва: Эксмо, 2010. 368 с. ISBN 978-5-699-36228-8

7. ПЕТРОВСКИЙ, А. В. Проблема развития личности с позиций социальной психологии // Вопросы психологии, № 4, 1984, с. 15-29.
8. НИССКАЯ, А. К. Социальная ситуация развития в дошкольном учреждении как фактор адаптации первоклассников к школе. Журнал Психологические исследования, Том 5, № 23, 2012, с. 8-15. ISSN 2075-7999.
9. ЕРМАКОВА, И. В., ДАНИЛЕНКО, О. В. Цена адаптации и как ее снизить: оценка адаптации детей к школе // Народное образова, № 4, 2009, с. 248-256. ISSN 0130-6928.